

KVALITET

INTEGRITET

ENTUSIASME

LAGSPILL

Norsk Institutt for naturforskning, NINA, er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen naturforskning. Vår kompetanse utøves gjennom forskning, utredningsarbeid, overvåking og konsekvensutredninger. NINA har ca 150 ansatte. NINA er et institutt i Mijøalliansen. Fakta-ark gir populariserte sammendrag av publikasjoner fra NINA

Det kulturbetingede botaniske mangfoldet i Sørøst-Norges grensetrakter: HUSDYRHOLDET MÅ OPPRETTHOLDES HVIS MANGFOLDET SKAL BEVARES

Hvis det biologiske mangfoldet skal bevares i grensetraktene i Sørøst-Norge, er det svært viktig å opprettholde husdyrholdet i regionen. Gjengroing fører til at mangfoldet reduseres også i områder der beite- og innmarks-områdene utgjør en arealmessig liten andel.

Dette går fram av en NINA-rapport som sammenstiller kunnskapen om botaniske verdier knyttet til naturtyper som er betinget av jordbruket i grensetraktene i Sørøst-Norge (deler av Østfold, Akers-hus og Hedmark). Gjennomgangen av tilgjengelig informasjon om kulturbetinget mangfold viser at regionen inneholder store naturverdier knyttet til jordbruket, og spesielt husdyrhold.

Ensidig plantedyrking en trussel

Omlegging av jordbruket til mer ensidig plantedyrking er en trussel mot en del arter, men også et mer moderne landbruk skaper variasjon i landskapet.

For å oppfylle et mål om å hindre utdøing av sjeldne og truede arter, og å opprettholde det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet, er det nødvendig med en aktiv forvaltningsinnsats for å stoppe de negative trendene for kulturbetinget biologisk mangfold.

Rovdyrproblemene

Rovdyrproblemene og mulige løsninger knyttet til disse er en del av dette trusselfildet; husdyrene forsvinner fullstendig fra landskapet, enten ved at det opprettes husdyrfrie soner i kjemeområder for rovdyr, eller ved at brukerne selv oppfatter kombinasjonen mellom husdyr og rovdyr som umulig.

Solblom (*Arnica montana*) er en art i sterk tilbakegang, men arten har fremdeles mange forekomster på gamle enger og beitemarker i grensetraktene.

Foto: Kristina E. Bjøreke

Sårbare naturtyper

Mange truede og sårbare kulturbetingede natur- og vegetasjonstyper forekommer innen området, men det finnes foreløpig ingen systematisk registrering av disse. Det pågående arbeidet med å kartlegge biologisk mangfold kan tjene som et viktig supplement.

Det finnes ikke detaljerte undersøkelser av utmarksbeite innen regionen, og generelt er beite i skog en økologisk faktor som er lite undersøkt. Husdyrbeite fører gjerne til forstyrrelse av felt- og busksjikt, spredning av lyselskende arter, gjødsling, mer lysåpne forhold og selektiv beiting. Moderat sauebeite øker mangfoldet av karplanter i skog, men det er ikke kjent hvilke karplantearter som utelukkende er tilknyttet beitet skog. Hagemarkskog og åpne, beitepåvirkede skoger er sterkt truet av gjenvoksing.

Avhengig av menneskelig påvirkning

Med kulturbetinget biologisk mangfold menes i vår sammenheng de naturtypene og artene som er avhengige av menneskelig påvirkning for at de skal forekomme innen den aktuelle regionen.

Tre nivåer

Det er i henhold til definisjonen av biologisk mangfold, hvor det presiseres at begrepet skal inkludere tre ulike nivåer: økosystem-, arts- og genetisk nivå.

Påvirkning fra jordbruket

Det er jordbruket som gjennom tidene har vært den viktigste menneskelige påvirkningsfaktoren med hensyn til biologisk mangfold.

Av naturtyper er det utformingen av arealer i forbindelse med husdyrhold,

åkerbruk og gårdstun som inngår, arealer som ellers i hovedsak ville vært dekket av skog. Når det gjelder artene som vi anser som kulturbetinget eller kulturbegunstiget innen undersøkelsesområdet, må en regne med at en del av disse også inngår i andre, mer kulturuavhengige naturtyper i andre deler av sitt totale utbredelsesareal. For flertallet av artene som er i tilbakegang vil imidlertid den negative trenden også gjelde i andre geografiske områder.

Arealer med husdyrhold

Vi har fokusert mest på arter som er knyttet til arealer med husdyrhold. Mange ugressarter knyttet til åker og tun er allerede utdødd innen området, men vi regner disse for mindre relevante i forvaltningssammenheng.

STOFFET ER HENTET FRA:

NINA Oppdragsmelding 808

Odd Egil Stabbetorp, Anders Ofren:
«Kulturbetinget botanisk mangfold i grensetraktene i Sørøst-Norge»

DOKUMENTASJON FOR 835 KARPLANTEARTER FRA DEN OPPRINNELIGE FLORAEN

Karplanter er den eneste organisme-gruppen hvor vi har kunnet framskaffe mer detaljerte data for å beskrive jordbrukets betydning for det biologiske mangfoldet på artsnivå.

Ser vi bort fra arter vi vurderer som tilfeldig introdusert i nyere tid og ikke naturlig hjemmehørende i området, gjenstår 835 arter som kan anses å utgjøre undersøkelsesområdet naturlige flora. Det er opplagt mulighet for at det finnes arter i området som fortsatt er uoppdaget, men siden registreringsmaterialet er så vidt omfattende, kan dette neppe dreie seg om noe stort antall arter.

Enkeltartene

Ut fra vår vurdering av enkeltartene fordeler den naturlige floraen seg med 253 kulturbetingede (30 prosent av floraen), 160 (19 prosent) kulturbegunstigede og 422 kulturuavhengige arter. Det er forholdsvis lite variasjon mellom kommunene i denne fordelingen. Selv om denne klassifikasjonen i utgangspunktet er skjønsmessig, mener vi at vurderingen gir et rimelig

uttrykk for viktigheten av jordbruk for det biologiske mangfoldet.

Arter på rødlista

Innen undersøkelsesområdet er det kjent 56 arter av karplanter som er oppført på den norske rødlista, og som vi regner til den naturlige floraen. Av disse er 22 kulturbetinget og 6 kulturbegunstigete i henhold til vår klassifikasjon. Mange av disse viser en tydelig nedgang i observasjonsfrekvens. I tillegg kommer 32 arter som er foreslått i ulike tillegg i rødlista, og en rekke arter som er truet av utryddelse lokalt.

14 rødlistearter trolig utryddet

Vi betrakter totalt 14 rødlistearter som antatt utryddet fra utbredelsesområdet, hvorav 6 kulturbetingede og 3 kulturbegunstigede. Seks av disse (tusen-gyllen, dverggyllen, jordbærkløver, pusleblom, småsivaks og dverglin) er knyttet til saltvannsstrander med beite, og disse har på grunn av sin økologi aldri forekommet annet enn langs Haldens kystlinje. Blant de tre øvrige er honningblom den arten som klart kan knyttes til opphør av beite.

Disse kommunene defineres som undersøkelses-området:

Østfold: Halden, Aremark, Rakkestad, Marker, Askim, Eidsberg, Trøgstad, Rømskog.

Akershus: Aurskog-Høland, Fet, Sørum, Nes.

Hedmark: Eidskog, Kongsvinger, Sør-Odal, Grue, Åsnes, Våler, Elverum, Amot.

Undersøkelser i kjerneområde for ulv

Undersøkelsesområdet i Akershus, Østfold, og Hedmark er valgt ut med tanke på at dette er et kjerneområde for ulv, og at det framtidige jordbruket vil kunne påvirkes av roviltpolitikken. Samtidig utgjør disse kommunene (se fig.) et interessant tverrsnitt av kulturlandskapet i Øst-Norge, fra klimatiske og jordbunnsmessige svært gunstige

områder i sør til marginale områder i skogstraktene i nord og øst. Langs Glomma og Vorma er det store sammenhengende jordbruksområder. Øst for Glomma dominerer skogen, med spredte småteiger av dyrket mark. Nes og Rakkestad har de største dyrkede arealene, Rømskog og Åmot har de minste jordbruksarealene.

Biologiske verdier

De nasjonale registreringene av verdifulle kulturlandskap, supplert med NINAs egne registreringer i Hedmark, omfatter totalt 148 områder registrert med viktige biologisk mangfold-verdier. Fordelt på en tredelt skala representerer 16 av områdene høye biologiske verdier, 68 middels og 67 mer lokale verdier. Med få unntak er dette områder hvor lang tids tradisjonell jordbruksaktivitet, spesielt husdyrhold, er den viktigste faktor som må opprettholdes for at mangfoldet skal bevares. Det er stor ulikhet mellom kommunene i registreringsinnsats.

Moser, sopp og lav

Vi har også overfladisk vurdert kulturbetingede moser, sopp og lav. Av moser er det kjent 7 rødlistede arter, men bare én av disse synes kulturbetinget. Moser er generelt en organismegruppe med liten tilknytning til områder med husdyrbruk. Av lav er det registrert 22 rødlistearter, hvorav 3 er typiske for ulike naturtyper i kulturlandskapet. Også av rødlistede sopp er de fleste registrerte rødlistearter knyttet til mer uberørt natur, men det er kjent flere beitemarkssopp, spesielt fra Halden-området. Hovedkonklusjonen med hensyn til moser, sopp og lav

er imidlertid at registreringene fra området er sparsomme og ujevne, og en mer omfattende analyse av kulturbetingede moser, sopp og lav, i likhet med situasjonen for ulike dyregrupper, ikke gjøres uten omfattende og systematisk innsamling av data.

Naturtyper endres

Videre nedtrapping av jordbruket vil føre til at naturtyper med spesielle artssammensetninger blir omgjort til skogtyper som allerede er godt representert i området. Dette gir lokalt tap av arts mangfold.

BESTILLING:

NINA Oppdragsmelding 808

kan bestilles fra NINA
v/ informasjonssjefen.
Pris: kr. 200,- + porto

REDAKTØR:

Tor B. Gunnerød

LAYOUT:

Ingrid Brandslet
Kommunikasjonssesjonen ved
NINA

REDIGERING OG PRODUKSJON:

Hans Georg Jürgens

TRYKK:

Trykkerihuset Skipnes AS

ISSN 1503-5158